

กลยุทธ์เชิงรุกเพื่อความอยู่รอดของสถาบันระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย The Proactive strategies for the survival of tertiary institutions in Thailand

ประลอง นนทร์รงค์* และสุชาติทิพย์ นววิธากาญจน์†

Received May 10, 2021; Revised July 12, 2021; Accepted August 25, 2021

บทคัดย่อ

กลยุทธ์เชิงรุกเพื่อความอยู่รอดของสถาบันระดับอุดมศึกษาในประเทศไทยเป็นการศึกษาถึงสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ได้รับผลกระทบ จากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้คนในสังคม ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การปรับเปลี่ยนสภาพของมหาวิทยาลัย ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ และ เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี ตลอดจนจำนวนนักศึกษาที่มีแนวโน้มลดลงจากอัตราการเพิ่มประชากร ที่ลดลง ส่งผลให้สถาบันการศึกษาต้องมีการปรับตัว เพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ รวมทั้งเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว

คำสำคัญ: กลยุทธ์, เชิงรุก, สถาบันระดับอุดมศึกษา, มหาวิทยาลัย

Abstract

The proactive strategy for the survival of tertiary institutions in Thailand is the study of Institutions of higher education were affected by the changing lifestyles of people in society, technological progress changing, conditions of the university, Announcement from the Ministry of Education on the framework of national higher education qualifications standards and undergraduate curriculum standards, as well as the number of students who tend to decrease due to the decreasing population. As a result, educational institutions must adjust. To be able to survive including to keep up with the rapid changes.

Keywords: Strategy, proactive, tertiary institution, university

บทนำ

“ไม่มีเทคโนโลยีใด ๆ สามารถมาแทนที่ครูได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าว นั่นคือว่าทำไมครูที่ดีจึงสามารถเปลี่ยนแปลงชีวิตลูกศิษย์ได้ ด้วยการพัฒนาพวกเขาให้เป็นพลเมืองที่ดีและมีความสามารถ ทั้งในระดับชาติและระดับเป็นพลเมืองของโลกด้วย” (สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2562) ดังนั้น ครู คือ ปัจจัยสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ครู คือ มนุษย์ที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้เด็กนักเรียนที่จะพัฒนาคุณลักษณะของตนเองและสร้างค่านิยมต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น ส่วนคำว่า อาจารย์ แปลว่า ผู้ประพจน์อันเกื้อกูลแก่ศิษย์ ผู้ที่ศิษย์พึงประพจน์ด้วยความเอื้อเฟื้อ ผู้สั่งสอนวิชาและอบรมดูแล ความประพฤติ ต่อมาคำว่าอาจารย์จึงแพร่เข้าสู่การศึกษาในมหาวิทยาลัยผู้ทำหน้าที่เป็นผู้สอนหรือผู้บรรยาย (Lecturer) วิชาการต่าง ๆ ให้แก่นิสิตหรือนักศึกษาในมหาวิทยาลัย ซึ่งคำว่า ครู-อาจารย์ คือ ผู้ประสิทธิประสาทวิชาความรู้ ข้อเท็จจริงอันนี้คงเดิม คงที่และยั่งยืนนับจากอดีตจวบจนปัจจุบัน ไม่เปลี่ยนแปลง แต่สิ่งที่อาจเปลี่ยนแปลงไป คือ ความรู้สึกนึกคิด และความสัมพันธ์ที่ศิษย์มีต่อครู-อาจารย์ และ สิ่งที่ประสบกับความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมากและอย่างรวดเร็ว คือ สถานที่ใช้ในการประสิทธิประสาทวิชาความรู้ นั่นคือ สถาบันการศึกษา

สถาบันการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับอุดมศึกษา ต้องประสบกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง ทั้งที่เกิดจากวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นส่งผลให้การค้นคว้าหาความรู้ด้านต่าง ๆ ในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม การปรับเปลี่ยนสภาพจากมหาวิทยาลัยของรัฐซึ่งมีรูปแบบการบริหารจัดการแบบราชการทั้งหมด มาเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มีโอกาส และความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น นอกจากนี้ก็ยังต้องปฏิบัติตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ และ เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี ตลอดจนปัญหาจากจำนวนนักศึกษาที่เข้าเรียนลดจำนวนลงสืบเนื่องจากอัตราการเกิด

* รองผู้กำกับการ (ปฏิบัติการพิเศษ) ตำรวจภูธรจังหวัดปัตตานี ช่วยราชการ งานสืบสวนอาชญากรรมและภัยแทรกซ้อน ศูนย์ปฏิบัติการสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ส่วนหน้า โทรศัพท์ 081 8968387 อีเมล pralong@windowslive.com

† รองสารวัตร ตรวจคนเข้าเมืองจังหวัดสงขลา กองบังคับการตรวจคนเข้าเมือง 6 ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ของประชากรที่ลดน้อยลง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลกระทบต่อสถาบันการศึกษาเป็นอย่างมาก ซึ่งความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้น สถาบันการศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน จึงจำเป็นต้องเร่งปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องและทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยพยายามปรับเปลี่ยนและคิดหากลยุทธ์ต่าง ๆ เพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ ท่ามกลางการแข่งขันที่นับวันจะยิ่งเพิ่มทวีขึ้นในอัตราที่สูงมาก (อย่างรวดเร็ว)

สถานการณ์ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสถาบันการศึกษา

ความรู้สึกนึกคิดและความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของนักศึกษาที่มีต่ออาจารย์ ความสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษา กับอาจารย์ อาจมีความแตกต่างกันไปทั้งสถานที่และกาลเวลา ในโลกตะวันตกและโลกตะวันออก มีความเชื่อและการปลูกฝัง ที่แตกต่างกัน เด็กนักเรียนชาวจีน ได้รับการสั่งสอนและปลูกฝังมาตั้งแต่เด็ก ให้เชื่อฟังและเคารพครูอาจารย์ โดยมีประโยคที่ได้ยินติดหูว่า “ใครก็ตามที่เป็นครูของเราเพียงวันเดียว เราจะต้องปฏิบัติต่อครูท่านนั้นเยี่ยงบิดาตลอดชั่วชีวิต” ในสังคมจีน การดูแลรับใช้ครูอาจารย์ถือเป็นการแสดงความเคารพอย่างหนึ่ง ครูอาจารย์สามารถแนะนำนักเรียนของตนและช่วยหางานหรือเลือกตำแหน่งงานให้แก่เด็กนักเรียนของตน หลังจากจบการศึกษาไปแล้ว และนี่เองที่ทำให้ครูอาจารย์เข้ามามีอิทธิพลต่อเด็กทั้งด้านการเรียนและเรื่องส่วนตัว ยิ่งไปกว่านั้น การมีอิทธิพลเช่นนี้ ทำให้อาชีพครูกลายเป็นอาชีพที่มีพลังอำนาจอย่างมากในประเทศจีน อาชีพครู ถือเป็นอาชีพสำคัญที่ได้รับการยอมรับและการเคารพสูงสุดอาชีพหนึ่ง มาตั้งแต่สมัยโบราณกว่า 2,500 ปี จนกระทั่งถึงศตวรรษที่ 21 อย่างเช่นในปัจจุบัน การเชื่อฟังถือเป็นสิ่งสำคัญสิ่งแรกในชีวิตการเรียน เด็กจะได้รับการสอนให้เงียบในห้องเรียนและจะต้องทำตามสิ่งที่ครูสอนในห้องเรียนเท่านั้น ทำให้บรรดาครูจากประเทศตะวันตก พากันประหลาดใจในความเงียบของห้องเรียน ที่หาไม่ได้ในประเทศตะวันตก นั่นเป็นเพราะนักเรียนชาวจีน จะไม่ใช้การถกปัญหาหรือพูดคุยกันในระหว่างเรียน แต่ก็ไม่แปลกที่ในปัจจุบัน เราเห็นข่าวเกี่ยวกับครูออกมาอย่างต่อเนื่อง อย่างเช่น มีนักศึกษาระดับปริญญาตรี ได้ “ไล่” อาจารย์ของพวกเขาออกมา เนื่องจากมาจากการที่อาจารย์ได้ให้นักเรียนทำงานในบริษัทส่วนตัวของอาจารย์ โดยให้ค่าตอบแทนที่น้อยมาก ซึ่งอันที่จริงแล้ว การที่อาจารย์จะให้นักเรียนนักศึกษาฝึกงานด้วยวิธีนี้ ถือเป็นเรื่องที่ปกติอย่างมากในสังคมจีน โดยการฝึกงานนั้น นักศึกษาอาจจะได้ค่าแรงซึ่งเทียบแล้วกับคนทั่วไปแล้วน้อยมากหรืออาจไม่ได้รับค่าแรงเลยก็ได้ แต่ก็ไม่มีใครออกมาแสดงความคิดเห็นหรือแสดงความไม่พอใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ เพราะการฝึกงานที่ไม่ได้รับค่าแรงถือเป็นบทบาหนึ่งของนักเรียน ซึ่งมีมาตั้งแต่หลายพันปีก่อน โดยในสมัยโบราณนั้น ศิษย์ที่ต้องการเรียนหนังสือกับอาจารย์ จำเป็นต้องรับใช้อาจารย์ในทุก ๆ เรื่อง ตั้งแต่การรับใช้ส่วนตัวไปจนถึงการทำงานบ้าน เพื่อแลกกับการรับเรียนวิชาทักษะต่าง ๆ จากอาจารย์ (ภูริวรรธ วรานุสาสน์, 2560)

สภาพการณ์ในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไป เมื่อเร็ว ๆ นี้ มีนักศึกษาท่านหนึ่ง ได้โพสต์ข้อความผ่านโซเชียล เพื่อสื่อมาถึงผู้เขียน ในฐานะอาจารย์ในการเรียนการสอนวิชาหนึ่ง ว่า “หยุดสักทีระบบอำนาจนิยมในการเรียนรู้ ผมคุยกับผู้สอนในฐานะผู้บริหาร คุณเป็นผู้ให้บริการ ผมเป็นผู้รับบริการ ไม่ใช่ลูกศิษย์แบบวิธีคิดโบราณที่ใช้ในห้องเรียน เราเสียค่าเทอมมาเรียน ไม่ได้ถือชั้นดอกไม้ธูปเทียนไปขอวิชาเหมือนอดีต ดังนั้นการจัดการอะไรก็ตามถึงคนเสียค่าเทอมให้มาก” หากจะมองว่าคำพูดเหล่านี้ออกมาจากนักศึกษาที่รู้สึกอัดอั้นต่อกระบวนการในการเรียนการสอนในปัจจุบันตลอดถึงแสดงออกมาตามความรู้สึกนึกคิดที่อาจารย์นั้น ไม่ได้จัดรูปแบบการเรียนการสอนไปในแนวทางที่ตนเองต้องการ แต่ถ้าผู้เขียนให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า นักศึกษาผู้นี้ มีบทบาทในอีกสถานะหนึ่ง คือเป็น อาจารย์อีกสถาบันการศึกษาแห่งหนึ่งที่เข้ามาเรียนหลักสูตรที่ผู้เขียนสอนอยู่ ก็คงจะเห็นด้วยคล้อยตามกับความคิดของผู้เขียนว่า ความรู้สึกนึกคิดและความสัมพันธ์ของนักศึกษาต่ออาจารย์ในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอย่างมาก

โดยเทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นและวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป คนแต่ละ เจเนอเรชั่น มีวิถีคิด ค่านิยม และพฤติกรรม ที่แตกต่างกัน ซึ่งกลุ่มคนส่วนใหญ่ที่เข้าศึกษาในสถานศึกษาจะอยู่ใน Gen Y (เกิดช่วงปี ค.ศ. 1980-1996) และ Gen Z (เกิดช่วงปี ค.ศ. 1997-2009) โดยทั้ง 2 กลุ่ม มีลักษณะดังนี้ คือ อยากรู้อยากเห็นแต่ไม่ยอมทำงานหนัก ผลสำเร็จสำคัญกว่าวิธีการ มีความเก่งเทคโนโลยี และ ชอบค้นคว้าเรียนรู้ด้วยตนเอง จึงทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ อาจไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องเข้าศึกษาในสถาบันการศึกษาอีกต่อไป เพราะสามารถศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเองจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่เปิดกว้างและไม่มีค่าใช้จ่ายมากเมื่อเทียบกับการเข้าศึกษาในสถาบันการศึกษา ตลอดจนไม่จำเป็นที่จะต้องอยู่ในกฎ ระเบียบ ข้อบังคับของสถาบันการศึกษา เนื่องจากกลุ่มคนเหล่านี้เกิดมาในยุคที่อยู่ท่ามกลางสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่เป็นผลมาจากการพัฒนาทางเทคโนโลยี นอกจากนี้ความอดทนต่อความยากลำบากต่าง ๆ จะน้อยกว่ากลุ่มคนในสมัยก่อนหน้านั้น ในปัจจุบันการประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ อาจไม่จำเป็นต้องใช้คุณวุฒิที่ได้มาจากสถานศึกษาเป็นใบเบิกทางเฉกเช่นในสมัยก่อนอีกต่อไป จะเห็นได้ว่ามีผู้คนมากมายที่ประสบความสำเร็จเป็นเศรษฐีในช่วงพริบตา จากการค้าขายออนไลน์ หรือ การเป็นศิลปินที่โด่งดังในช่วงข้ามคืนจากยอดกตโลก

แต่นโยบายของรัฐในการปรับเปลี่ยนสถานะจากมหาวิทยาลัยของรัฐ ให้เป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ โดยที่มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐยังมีสถานภาพเป็นหน่วยงานของรัฐ เป็นนิติบุคคล และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐมนตรียว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และยังคงได้รับการจัดสรรงบประมาณแผ่นดินตามพระราชบัญญัติวิธีการงบประมาณอย่างเพียงพอ แต่การเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสำคัญ 3 ประการ เมื่อเปรียบเทียบกับมหาวิทยาลัยของรัฐที่เป็นส่วนราชการ ได้แก่ 1) การจัดการบุคคล 2) การจัดการงบประมาณและทรัพย์สิน และ 3) การจัดการโครงสร้างองค์กรและการแบ่งส่วนงานภายใน โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

1. การบริหารงานบุคคล ระบบบริหารงานบุคคลให้ตราเป็นข้อบังคับ โดยให้มีองค์กรบริหารงานบุคคลที่บุคลากร มีส่วนร่วม ยึดหลักการบริหารในระบบคุณธรรม (Merit system) มีระบบการประเมินผลการทำงานของบุคลากรที่โปร่งใส เป็นระบบให้คุณสำหรับผู้ที่มีคุณประโยชน์ที่ชัดเจน ขณะเดียวกันต้องจัดให้มีกลไกให้ความเป็นธรรมต่าง ๆ ได้แก่ ระบบการอุทธรณ์ร้องทุกข์ที่ขึ้นตรงต่อสภามหาวิทยาลัย ทั้งนี้มหาวิทยาลัยสามารถกำหนดกรอบอัตราค่าจ้าง กำหนดอัตราเงินเดือนและค่าตอบแทนอื่น ๆ ที่เหมาะสมกับบริบทการดำเนินงานได้

2. การบริหารงบประมาณและทรัพย์สิน รัฐบาลจัดสรรเงินอุดหนุนทั่วไป (Block grant) ให้แก่ มหาวิทยาลัย เพื่อดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาล และเพื่อประกันคุณภาพการศึกษา เงินอุดหนุนดังกล่าวถือเป็นรายได้ของมหาวิทยาลัย กรณีรายได้ไม่พอกับรายจ่ายในการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยไม่สามารถหาเงินสนับสนุนจากแหล่งอื่นได้รัฐพึงจัดสรรงบประมาณให้แก่มหาวิทยาลัยเท่าที่จำเป็น ซึ่งรายได้ของมหาวิทยาลัยไม่ต้องนำส่งกระทรวงการคลัง ตามกฎหมายว่าด้วยเงินคงคลัง และกฎหมายว่าด้วยวิธีงบประมาณ โดยอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของสภามหาวิทยาลัย นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยสามารถทำภารกิจกู้ยืมเงิน และ/หรือลงทุนในสินทรัพย์ต่าง ๆ ได้เพื่อประโยชน์ของการดำเนินกิจการตามพันธกิจของมหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตาม มหาวิทยาลัยต้องมีระบบบริหารการเงินและระบบบัญชีที่มีประสิทธิภาพโดยไม่ขัดแย้งกับมาตรฐานและนโยบายการบัญชีที่รัฐกำหนด การใช้จ่ายเงินรายได้ของมหาวิทยาลัย จะต้องกำหนดเป็นงบประมาณรายจ่ายประจำปี โดยการอนุมัติของสภามหาวิทยาลัย นอกจากนี้ ให้มีกลไกตรวจสอบการใช้จ่ายเงินของมหาวิทยาลัยทั้งที่เป็นกลไกภายใน และภายนอกมหาวิทยาลัย โดยสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน หรือผู้ที่สำนักงานตรวจเงินแผ่นดินเห็นชอบและมีกลไกผู้ตรวจสอบภายในขึ้นตรงต่อสภามหาวิทยาลัย

3. การปรับโครงสร้างองค์กรให้เหมาะสมกับบริบทการดำเนินงานมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ สามารถปรับโครงสร้างองค์กรภายในของตนให้เหมาะสมกับความต้องการในการบริหารจัดการมหาวิทยาลัย เพื่อให้มหาวิทยาลัยสามารถดำเนินการให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด ตามพันธกิจพื้นฐานของมหาวิทยาลัย ซึ่งส่วนราชการทั่วไป การปรับโครงสร้างจำเป็น ที่จะต้องผ่านการพิจารณาจากหน่วยงานภายนอกที่เป็นผู้กำกับดูแล และต้องออกเป็นกฎกระทรวงการแบ่งส่วนราชการ ซึ่งทำให้เกิดความไม่คล่องตัวในการบริหารจัดการนอกจากการกำหนดโครงสร้างองค์กรและปรับปรุงโครงสร้างองค์กรได้เองแล้ว ก็ยังสามารถมีระบบติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงานของตนเองให้เหมาะสมกับบริบทการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยของตนเอง การที่มหาวิทยาลัยมีอิสระ (Autonomy) ในการบริหารจัดการ เหมือนการให้อำนาจและสิทธิในการบริหารจัดการ ซึ่งหากการบริหารมหาวิทยาลัยอยู่ภายใต้หลักธรรมาภิบาลและมีระบบการตรวจสอบที่ดีก็จะทำให้มหาวิทยาลัยสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานได้ดียิ่งขึ้น แต่หากมหาวิทยาลัยมีได้บริหารจัดการอย่างมีหลักธรรมาภิบาลแล้วการให้อิสระในการบริหารจัดการ การตัดสินใจก็เหมือนการให้อำนาจและสิทธิไปใช้ในทางที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาภายในองค์กรและปัญหาต่อผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมทั้งตัวผู้เรียนในมหาวิทยาลัยด้วย ซึ่งสะท้อนได้จากในช่วงระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา เกิดกรณีปัญหาเรื่องธรรมาภิบาลของการบริหารจัดการและการดำเนินงานในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐเป็นจำนวนมาก

การออกนอกระบบจึงเป็นทั้ง วิฤต และ โอกาส แต่ข้อเท็จจริงที่ไม่สามารถปฏิเสธได้คือบริบททางสังคมของอาจารย์ จากเดิมที่เป็นผู้ให้ความรู้แก่ลูกศิษย์ ซึ่งบางครั้งก็อาจต้องมีการขัดใจกันบ้าง เช่น การกำหนดมาตรฐานทางการศึกษาที่สูง ด้วยความหวังดีที่อยากให้ศิษย์ทุกคนจบออกไปอย่างมีคุณภาพ อาจต้องแปรสภาพเป็นพ่อค้าแม่ค้าขายความรู้ที่จำเป็นต้องทำตามความต้องการของลูกค้าที่เข้ามาซื้อความรู้ โดยบางครั้งอาจต้องลดมาตรฐานลงเพื่อเอาใจลูกค้า ในกรณีที่เลวร้ายอาจถึงขั้นมีการปล่อยเกรดและแจกเกียรติคุณให้กันอย่างไม่ยาก ๆ เพื่อกระตุ้นให้นักศึกษาเข้ามาเรียนกันมากขึ้นและเมื่อถึงวันนั้นบทสวดพิธีไหว้ครูรวมทั้งพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์อาจต้องมีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาและรูปแบบใหม่เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยของทุนนิยมซึ่งยึดเอาความต้องการของลูกค้าเป็นตัวตั้งด้วยเช่นเดียวกัน (ศิวัช พงษ์เพียจันทร์, ม.ป.ป.)

กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ และ เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี มีประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552 เพื่อเป็นกรอบมาตรฐาน ให้สถาบันอุดมศึกษาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหรือปรับปรุงหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา ให้สามารถผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพและเพื่อประโยชน์ต่อการรับรองมาตรฐานคุณวุฒิในระดับอุดมศึกษาให้สถาบันอุดมศึกษา

พัฒนาหรือปรับปรุงรายละเอียดของหลักสูตร โดยมีตัวบ่งชี้การประกันคุณภาพของหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และเกณฑ์การประเมินตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยมาตรฐานคุณวุฒิตามระดับคุณวุฒิของสาขา/สาขาวิชานั้น ๆ และ ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2558 ในประกาศกระทรวงนี้กำหนดให้

“อาจารย์ประจำ” หมายถึง บุคคลที่ดำรงตำแหน่งอาจารย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนหลักสูตรนั้น ที่มีหน้าที่รับผิดชอบตามพันธกิจของการอุดมศึกษา และปฏิบัติหน้าที่เต็มเวลา

“อาจารย์ประจำหลักสูตร” หมายถึง อาจารย์ประจำที่มีคุณวุฒิตรงหรือสัมพันธ์กับสาขาวิชาของหลักสูตรที่เปิดสอน ซึ่งมีหน้าที่สอนและค้นคว้าวิจัยในสาขาวิชาดังกล่าว ทั้งนี้ สามารถเป็นอาจารย์ประจำหลักสูตรหลายหลักสูตรได้ในเวลาเดียวกัน แต่ต้องเป็นหลักสูตรที่อาจารย์ผู้นั้นมีคุณวุฒิตรงหรือสัมพันธ์กับสาขาวิชาของหลักสูตร

“อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร” หมายถึง อาจารย์ประจำหลักสูตรที่มีภาระหน้าที่ในการบริหารและพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน ตั้งแต่การวางแผน การควบคุมคุณภาพ การติดตามประเมินผลและการพัฒนาหลักสูตร อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรต้องอยู่ประจำหลักสูตรนั้นตลอดระยะเวลาที่จัดการศึกษา โดยจะเป็นอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรเกินกว่า 1 หลักสูตรในเวลาเดียวกันไม่ได้

การกำหนดกรอบและเกณฑ์มาตรฐานดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจารย์ประจำหลักสูตรที่จะต้องมีความรู้ตรงหรือสัมพันธ์กับสาขาวิชาของหลักสูตรที่เปิดสอน ทำให้มหาวิทยาลัยจำเป็นต้องรับอาจารย์ที่มีคุณวุฒิตรงหรือสัมพันธ์เพิ่มเติมเข้ามาในรูปแบบอัตราจ้าง เนื่องจากอาจารย์ที่มีอยู่เดิมที่มีประสบการณ์ความเชี่ยวชาญในการสอนมานาน แต่ขาดคุณสมบัติตามเกณฑ์ ในข้อนี้ ทำให้มหาวิทยาลัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐและมหาวิทยาลัยเอกชนต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่าย ที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้เกณฑ์ดังกล่าวที่เฉพาะเจาะจง มหาวิทยาลัยยังมีข้อจำกัดในการคัดสรรบุคลากรด้านการสอน โดยมีตัวเลือกน้อยลง แต่จำเป็นต้องรับเพื่อให้หลักสูตรผ่านการประเมิน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการเรียนการสอนตามมา หากอาจารย์ประจำหลักสูตรที่รับเข้ามามีศักยภาพไม่เพียงพอ สำหรับอาจารย์ประจำเดิมเพื่อให้คุณสมบัติเป็นไปตามกรอบและเกณฑ์มาตรฐาน จึงจำเป็นต้องไปศึกษาเพิ่มเติมคุณวุฒิ จึงเกิดปฏิสัมพันธ์ใหม่ขึ้นระหว่างอาจารย์และนักศึกษาตามสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ กล่าวคือ อาจารย์ที่มีคุณวุฒิตรงแต่ยังมี คุณวุฒิ วัยวุฒิ และประสบการณ์ ที่น้อยอยู่ เป็นผู้สอน นักศึกษา ที่มี คุณวุฒิ วัยวุฒิ และประสบการณ์ที่มากกว่า และโดยเฉพาะอย่างยิ่งหากนักศึกษา (อาจารย์ที่ต้องการเพิ่มเติมคุณวุฒิ) เป็นคนที่ไม่รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนเอง ก็จะพยายามครอบงำ (จะโดยรู้ตัวหรือไม่โดยไม่รู้ตัวก็ตาม) ให้กระบวนการจัดการเรียนการสอนเป็นไปตามรูปแบบที่ตนเองต้องการ รวมทั้งอาจเป็นตัวตั้งตัวตีเป็นแกนนำของเพื่อนนักศึกษาเพื่อต่อรองกับอาจารย์ กรรมการหลักสูตร หรือผู้บริหารมหาวิทยาลัย เพื่อให้กระบวนการจัดการเรียนการสอนง่ายและสะดวกขึ้น เนื่องจากตนเองถือว่ามีความรู้อยู่แล้ว ต้องการแค่คุณวุฒิเพียงอย่างเดียว ซึ่งอาจารย์ผู้สอนอาจตกอยู่ในภาวะจำยอม อยู่ในอาณัติ เพื่อรักษาบรรยากาศการเรียนการสอนในห้องเรียน ไม่อยากมีปัญหากับนักศึกษา รวมถึงความยำเกรงในสถานภาพของนักศึกษา (อาจารย์ที่ต้องการเพิ่มเติมคุณวุฒิ) ที่มี คุณวุฒิ วัยวุฒิ มากกว่า รวมทั้ง ผู้เรียนเป็นข้าราชการหรือพนักงานมหาวิทยาลัย ในขณะที่ ผู้สอนเป็น อาจารย์อัตราจ้างที่มีความมั่นคงในอาชีพที่น้อยกว่า นอกจากนี้อาจมีความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน มีผลประโยชน์ต่างตอบแทนเกิดขึ้น เช่น ผู้เรียนที่มีประสบการณ์ทางวิชาการมากกว่า เสนอ ให้ผู้สอนซึ่งมีประสบการณ์น้อยกว่าเป็นนักวิจัยร่วมในโครงการวิจัย เพื่อให้ผู้สอนมีภาระงาน และ ผลงานทางวิชาการ ตามข้อกำหนดในสัญญาจ้าง เพื่อให้ต่ออายุอาจารย์อัตราจ้างต่อไป

อัตราการเพิ่มประชากรที่ลดลงและโครงสร้างทางประชากรที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม องค์การสหประชาชาติ (2558) กล่าวถึงประเทศไทยกำลังเคลื่อนเข้าสู่สังคมผู้สูงวัยอย่างเต็มรูปแบบในปี พ.ศ. 2563 โครงสร้างทางประชากรเปลี่ยนไป เนื่องจากอัตราการเจริญพันธุ์รวม (Total Fertility Rate: TFR) มีแนวโน้มลดลงทำให้เด็กเกิดใหม่มีจำนวนลดลง จึงเป็นปัญหาหลักที่ทำให้จำนวนผู้เรียนลดลงอย่างต่อเนื่องมีข้อมูลระบุชัดจากการสำรวจประชากรไทย เมื่อ 10 ปีก่อนพบเด็กเกิดใหม่ 1.1 ล้านคน/ปี แต่ปัจจุบันลดลงเหลือ 7 แสนคน/ปี กรณีนี้ยังส่งผลกระทบต่อไปถึงประชากรวัยเรียนในระดับมัธยมที่จะเข้าสู่มหาวิทยาลัยลดลงตามไปด้วย ขณะเดียวกันวัยเรียนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งครอบคลุมฐานะยากจนถึงปานกลางหันไปเรียนสายอาชีพเพราะหาตัวติดเรื่องตักงานและรัฐเองก็เริ่มหันมาสนับสนุนให้เด็กเรียนสายอาชีพมากขึ้น

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสถาบันการศึกษา

จากสถานการณ์ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสถาบันการศึกษา ส่งผลกระทบในด้านต่าง ๆ ตามมา ทำให้สถาบันอุดมศึกษาทั้งที่เป็นมหาวิทยาลัย วิทยาลัย สถาบันการศึกษา ทั้งของรัฐ ในกำกับรัฐและเอกชน ที่มีอยู่ในประเทศไทยมากถึง 170 แห่ง ต่างแข่งขันกันงัดใ้ญ่เรียนมากขึ้น เพราะทราบดีว่าจำนวนผู้เรียนที่ลดลงจะทำให้เกิดปัญหาอื่นตามมา โดยเฉพาะปัญหาบางคณะวิชาของมหาวิทยาลัยที่ไม่มีชื่อเสียงดึงดูดผู้เรียน มีผู้เรียนน้อย เปิดรับหลายรอบจำนวนก็ไม่ได้เพิ่มขึ้น เมื่อห้องเรียนเริ่มร้าง

นักศึกษา ปัญหาเรื่องต้องจำกัดจำเขี่ยรายจ่ายโดยเฉพาะเรื่องจ้างผู้สอนก็ตามมาจากที่จ้างประจำก็เหลือเพียงจ้างพาร์ทไทม์จนกระทบกับคุณภาพการเรียนการสอน ในที่สุดไม่สามารถบริหารจัดการไม่ได้อีกต่อไป จึงทำให้ต้องปิดตัวไปอย่างเงียบ ๆ (ธนศัน นุ่นมัน, 2561)

มีมหาวิทยาลัยเอกชนบางแห่งถึงขนาดจัดรถแห่ตระเวนประกาศ เพื่อดึงนักศึกษาให้เข้ามาเรียนด้วยกลยุทธ์ ลด แลก แจก แถม ผู้คนที่พบเห็นต่างยืนจ้องมองด้วยความฉงน คงคิดไปต่าง ๆ นา ๆ เป็นสิ่งแปลกใหม่ที่ไม่เคยพบเห็น ผู้เขียนเคยเป็นอาจารย์พิเศษสอนในมหาวิทยาลัยเอกชนแห่งหนึ่ง เคยถูกผู้บริหารเรียกไปพบเพื่อทำความเข้าใจและชี้ให้เห็นว่ามาตรการเข้มงวดและกระบวนการเรียนการสอนตลอดจนการสอบวัดผลที่มีความเข้มข้นมากเกินไปนั้นไม่สอดคล้องกับนโยบายและเป้าหมายของมหาวิทยาลัย และแล้วทั้งผู้บริหารและผู้เขียนต่างก็มีความคิดเห็นตรงกันคือ ผู้เขียนจะไม่สอนในสถาบันที่มีนโยบายในลักษณะนี้ อีก ในขณะเดียวกันผู้บริหารก็จะไม่ว่าจ้างผู้เขียนและอาจารย์ที่มีแนวทางเข้มงวดแบบผู้เขียนอีก สิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่ามีการเน้นยอดจำนวนผู้เข้าเรียนเพื่อสถานะความมั่นคงทางรายได้ของสถาบันมากกว่าความมีชื่อเสียงของสถาบันที่เปี่ยมไปด้วยคุณภาพด้านการศึกษา ผู้เขียนเห็นว่า สถานการณ์การแข่งขันเพื่อดึงตัวนักศึกษาเข้ามาเรียนโดยไม่คำนึงถึงคุณภาพการเรียนการสอน จะทำให้ส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาคนที่มีคุณภาพเพื่อป้อนสู่สังคม ดังนั้นทางสถาบันการศึกษาจึงควรมีนโยบายเพื่อให้หันมาแข่งขันกันทางด้านคุณภาพ เช่น ควรจัดให้มีการสอบวัดผลในลักษณะ การสอบ O-net ของการศึกษา ในระดับประถมศึกษา และมีมัธยมศึกษา โดยให้นักศึกษาหลักสูตรเดียวกันของทุกมหาวิทยาลัยเข้าทำการทดสอบเพื่อให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน

แต่ปัญหาไม่ได้จบลงเพียงแค่นั้น นอกจากจะต้องรับมือกับปัญหาผู้เรียนลดลงยังต้องหันมาแข่งขันกันเองอย่างดุเดือดแล้ว ยังต้องหันมารับมือกับโลกออนไลน์ที่ตอบโจทย์การศึกษายุคใหม่ได้ดีกว่าอีกด้วย ธรรมชาติของโลกออนไลน์ ที่รวดเร็วทันใจ เข้าถึงง่าย ข้อมูลมหาศาล ไม่จำกัดทั้งเวลาและสถานที่ กำลังเสนอตัวเป็นทางเลือกในการป้อนความรู้ให้ผู้เรียน และเริ่มตอบโจทย์ความต้องการได้มากกว่าผู้สอนหรือกระทั่งสถาบันการศึกษาที่ยังปรับตัวไม่ได้ ความเปลี่ยนแปลงในการเลือกเสพข้อมูลเริ่มลามไปถึงการเข้าถึงองค์ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ อย่างไม่ยกเว้น กำลังส่งผลให้การเรียนในสถาบันอุดมศึกษาถูกลดบทบาทลงไปด้วยโดยปริยาย ผู้เรียนในโลกยุคใหม่กระหายความรู้จากการศึกษาที่มีคุณภาพพอ ๆ กับกระหายสิ่งที่ได้จากเทคโนโลยีซึ่งช่วยให้พวกเขาเปลี่ยนวิถีชีวิตตัวเองได้ แหล่งการเรียนรู้เพื่อประกอบอาชีพระดับอุดมศึกษา ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการปรับตัวให้เท่าทันความต้องการของผู้เรียนให้ทันสถานการณ์ รวดเร็ว ถูกต้อง แม่นยำ นำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงได้ อีกทั้งมหาวิทยาลัยต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับพฤติกรรมผู้เรียนที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งจำนวนผู้เรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัยลดลง การเรียนออนไลน์มากขึ้น เพราะมีทางเลือกอื่น ๆ ที่หลากหลายขึ้น โดยที่ “สถาบันอุดมศึกษาจำเป็นต้องปรับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในทุกช่วงวัย รวมทั้งเปลี่ยนเป้าหมายของผู้เข้าเรียนใหม่ ให้มีทั้งนักเรียน นักศึกษา คนทำงาน และคนสูงอายุ ด้วยรูปแบบหลักสูตรระยะสั้น และระยะยาว ต้องคำนึงถึงทิศทางการพัฒนาประเทศ สร้างจุดเด่นและจุดขายที่โดดเด่นแตกต่างของแต่ละแห่ง จึงจะสามารถแข่งขันได้” (อุดม คชินทร, 2561)

การพุ่มพอกความรู้จากการศึกษาขั้นพื้นฐานตั้งแต่ระดับชั้นประถม มัธยม ถือเป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาต่อเนื่อง ไปจนถึงระบบการเรียนรู้ที่สูงขึ้นในระดับอุดมศึกษา “เราายอยู่ในสังคมที่คำนึงถึงใบปริญญามากกว่าการเรียนรู้ในมหาวิทยาลัย แต่ละแห่งทั้งเล็กและใหญ่ก็เน้นแข่งขันกันเองเปิดรับผู้เรียนมากอย่างแทบจะไม่มีจำกัด แย่งผู้เรียนกันมากกว่าการพยายามพัฒนาการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้นเพื่อให้เท่าทันความต้องการของตลาดแรงงาน และมหาวิทยาลัยซึ่งอยู่ในแวดวงวิชาการ ต้องทราบว่ากำลังเผชิญหน้ากับอะไรในอนาคต จะต้องปรับตัวอย่างไรล่วงหน้า หากโลกเปลี่ยน สังคมเปลี่ยนไป 5% มหาวิทยาลัยจะต้องปรับตัวไปให้ไกลกว่าสังคม ประมาณ 10% จะรอให้ปัญหาเกิดก่อนแล้วค่อยปรับตัว แล้วหาข้ออ้างเพื่อหลีกเลี่ยงเรื่องนี้ไม่ได้” (ภาวิช ทองโรจน์, 2561) โดยที่โลกได้ก้าวเข้าสู่ยุคจักรกลอัตโนมัติแล้ว ในอนาคตอันใกล้นี้ การจ้างงานในหลายอาชีพจะยิ่งลดลงอีกหลายสาขา ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมหาศาล สถาบันอุดมศึกษาจึงต้องวางแผนรับมือกับวิกฤตแรงงานครั้งใหญ่ที่กำลังเป็นระเบิดเวลาที่ทำลายความสามารถของทุกสถาบันการศึกษาเป็นอย่างมาก

การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสถาบันการศึกษา

อัตราการเกิดใหม่ของประชากรที่ลดลงนับเป็นปัจจัยสำคัญที่สั่นคลอนธุรกิจการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับมหาวิทยาลัย เพราะจำนวนนักศึกษานำมาซึ่งค่าเทอมที่นำไปหล่อเลี้ยงธุรกิจให้อยู่รอดได้ กระนั้น ช่วง 4- 5 ปีที่ผ่านมา ปัญหาผู้เรียนลดลงได้สะท้อนไปทั่วมหาวิทยาลัยรัฐ และเอกชน ดังมหาวิทยาลัยรัฐขณะนี้มียอดผู้เรียนลดลงต่อเนื่อง โดยปี 2560 มียอดผู้สมัครแอดมิสชันอยู่ที่ 81,230 คน จากทั้งหมด 109,129 ที่นั่ง ขณะที่มหาวิทยาลัยเอกชนชื่อดังจากเดิมมีนักศึกษาใหม่ประมาณ 5,000 คนต่อปี ตอนนี้เหลือ 4,000 กว่าคน ปรากฏการณ์เช่นนี้ จึงทำให้ทุกฝ่ายเจ็บตัวกันทั่วหน้าไม่ว่าจะเป็นมหาวิทยาลัยขนาดเล็ก หรือขนาดใหญ่ ดังนั้น ภาพที่เห็นตลอดมาคือการควมรวบหลักสูตร หรือการยุบสาขาที่ไม่เป็นที่ต้องการของผู้เรียน โดย

มหาวิทยาลัยที่ไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับเทรนด์ จึงต้องปิดตัวลงไปโดยปริยาย เพราะสิ่งที่จะสามารถดึงดูดผู้เรียนได้คือการมีหลักสูตรที่ทันสมัย ตอบโจทย์ผู้เรียน และตลาดแรงงานไปพร้อม ๆ กัน

การที่มหาวิทยาลัยไทยอยู่ยาก มีสาเหตุมาจากหลายปัจจัยไม่ว่าจะเป็น “อัตราการเกิดของเด็กลดลง” ทำให้มีจำนวนผู้เรียนลดลง จากในอดีตมีอัตราเด็กเกิด 1,000,000 คนต่อปี แต่ปัจจุบัน มีอัตราเด็กเกิดใหม่เพียง 600,000-700,000 คนต่อปีเท่านั้น “สถาบันอุดมศึกษาไม่สามารถก้าวให้ทันการเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงาน” ไม่สามารถพัฒนาหลักสูตรการเรียน การสอน ที่รองรับตลาดแรงงานปัจจุบันและอนาคต สาขาวิชาต่าง ๆ ที่จัดการเรียนการสอนปรับตัวไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของอาชีพต่างๆ ตลอดจนการมีช่องว่างระหว่างวัยของอาจารย์ผู้สอนกับนักศึกษาที่เติบโตมาในยุคเทคโนโลยี มีความเปลี่ยนแปลงและแตกต่างกันมาก ส่งผลกระทบต่อการสื่อสารหรือถ่ายทอดองค์ความรู้ “ช่องทางในการจัดการเรียนการสอนเปิดกว้างมากขึ้น” ปัจจุบันการเรียนการสอนไม่ได้จำกัดแค่เพียงในห้องเรียนเท่านั้น แต่ผู้เรียนสามารถเข้าถึงการเรียนการสอนได้จากหลายช่องทาง เช่น การอบรมระยะสั้น การเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต (Self-directed Course) หรือแม้แต่การเรียนการสอนผ่านระบบ MOOCs (Massive Open Online Courses) โดยทั่วไป หมายถึง ระบบการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ระบบเปิดสำหรับมหาชนซึ่งมีลักษณะให้เข้าเรียนได้ไม่จำกัดจำนวนคน เป็นระบบ “เปิด” ที่ทุกคนที่อยากเรียนจะต้องได้เรียน ไม่เสียค่าใช้จ่ายในการเรียน และใช้เทคโนโลยีออนไลน์เป็นเครื่องมือแบบ “One Stop Learning” หรือ “เรียนรู้ได้ทุกทิศทาง ณ จุดเดียว” โดยปัจจัยที่ทำให้ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงตึกรังการศึกษา เพราะปัจจุบันตลาดแรงงานไม่ได้ ให้ความสำคัญแค่ใบปริญญาบัตรแต่ยังพิจารณาจากทักษะและความรู้ความสามารถที่เหมาะสมกับตำแหน่งงานด้วย ที่สำคัญอาจารย์ผู้สอนเองก็ต้องไม่พลาดกับการเรียนรู้ผ่าน MOOCs เช่นกัน มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในต่างประเทศล้วนนำบทเรียนหรือวิชาใหม่ ๆ มาบรรจุไว้ครบทุกศาสตร์

“สื่อที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้มีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว” ในอดีตเมื่อพูดถึงสื่อการเรียนการสอนหลายคนอาจนึกถึงหนังสือ ตำรา ภาพยนตร์ แผ่นสไลด์ หรือแม้แต่อุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์ แต่ในยุคปัจจุบันมีนวัตกรรมของสื่อการเรียนการสอนรูปแบบใหม่เกิดขึ้น จำนวนมาก อาทิ “โปรแกรมค้นหา” (Search engine) คือ โปรแกรมที่ช่วยสืบค้นหาข้อมูลต่างๆ โดยเฉพาะข้อมูลบนอินเทอร์เน็ต โดยค้นหาครอบคลุมทั้งข้อความ รูปภาพ ภาพเคลื่อนไหว เพลง ซอฟต์แวร์ แผนที่ ข้อมูลบุคคล กลุ่มข่าว และอื่น ๆ “บล็อก” (Blog) เป็นรูปแบบเว็บไซต์ประเภทหนึ่ง โดยปกติจะประกอบด้วยข้อความ ภาพ ลิงก์ ซึ่งบางครั้งจะรวม สื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเพลง หรือวิดีโอในหลายรูปแบบ จุดที่แตกต่างของบล็อกกับเว็บไซต์โดยปกติคือ บล็อกจะเปิดให้ผู้เข้ามาอ่านข้อมูลสามารถแสดงความคิดเห็นต่อท้ายข้อความที่เจ้าของบล็อกเป็นคนเขียนขณะที่ “ห้องเรียนออนไลน์” เช่น Google Classroom เปิดให้บริการสำหรับทุกคนที่ใช้ Google Apps for Education ซึ่งเป็นชุดเครื่องมือเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานที่ให้บริการฟรี ประกอบด้วย Gmail, เอกสาร และ ไดรฟ์ Google Classroom ได้รับการออกแบบมาเพื่อช่วยให้ครูผู้สอนสามารถสร้างและเก็บงานได้โดยไม่ต้องสิ้นเปลืองกระดาษ ตลอดจนติดตามการทำงานของนักเรียนได้อย่างรวดเร็ว และสามารถแสดงความคิดเห็นและให้คะแนนได้แบบเรียลไทม์

ที่กล่าวไปทั้งหมดนี้ เป็นเพียงตัวอย่างบางส่วนที่ส่งผลให้สถาบันอุดมศึกษาไทยจำเป็นต้องปรับตัว เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงจาก “นวัตกรรมหรือเทคโนโลยีเปลี่ยนโลก” (Disruptive Technology) ซึ่งจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากนักวิชาการต่าง ๆ ทำให้พบแนวทางการปรับตัว เพื่อความอยู่รอดของสถาบันอุดมศึกษาที่หลากหลาย ซึ่งน่าจะเป็น “ทางเลือกเพื่อทางรอด” ได้อีกหนึ่งมิติ “การสำรวจความต้องการของผู้เรียน” ไม่เพียงจะทำให้รับรู้ความต้องการเท่านั้น แต่ทำให้ได้รับรู้ข้อมูลที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน หรือใช้การสำรวจเพื่อรับรู้ความพึงพอใจ หรือแม้แต่แรงจูงใจที่ทำให้ผู้เรียนต้องการเข้าเรียน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลสัมฤทธิ์ในเชิงบวกทั้งสิ้น การสำรวจความคิดเห็น เปรียบเสมือนเป็นการทำวิจัยตลาด (Marketing Research) ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลที่สามารถนำมาใช้เพื่อเตรียมความพร้อมทั้งอาจารย์ บุคลากร หลักสูตร และมหาวิทยาลัยให้สอดคล้องกับความต้องการของนักศึกษา (Data-driven Management) จนส่งผลปลายทางสู่การจัดการเรียนการสอนที่ตอบสนองความต้องการและสร้างผู้เรียนที่มีคุณภาพเป็นที่ต้องการของการตลาดแรงงานในที่สุด

“การปรับเปลี่ยนหลักสูตรให้มีความทันสมัย” ซึ่งหลักสูตรการเรียนการสอน คือ เส้นทางสร้างโอกาสงานยุคใหม่ โดยแต่ละสาขาวิชาต้องสอดคล้องตามความต้องการของตลาดแรงงานและโลกในยุคอนาคต เช่น หลักสูตร Fintech หรือพัฒนาหลักสูตรที่สร้างความร่วมมือกับสถานประกอบการในรูปแบบของหลักสูตรที่เน้นการบูรณาการระหว่างการเรียนรู้และการทำงานเข้าด้วยกัน (Work-Integrated Learning : WiL) โดยให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมขณะที่ “การปรับอุปกรณ์การเรียนให้ทันสมัยและมากพอ” จะช่วยให้นักศึกษาฝึกใช้เครื่องมือต่างๆ อย่างชำนาญ เพื่อเตรียมความพร้อมและฝึกความชำนาญก่อนที่จะลงมือปฏิบัติงานจริง ส่วน “การเปลี่ยนการสอนเป็นการเรียนรู้” ควรใช้การพูดคุยระดมความคิด ถกเถียงเชิงวิพากษ์โดยเปลี่ยนให้คณาจารย์ทำหน้าที่ “โค้ช” ชี้นำนักศึกษาเรียนรู้ในสิ่งที่สนใจ สิ่งใหม่ (Active Learning) จนทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ใหม่ได้

นอกจากนั้นจำเป็นต้อง “สร้างโอกาสและเครือข่ายงาน” โดยเน้นการเรียนรู้ผ่านการลงมือทำตั้งแต่เข้ามาเรียนปี 1 ซึ่งมหาวิทยาลัยต้องมีการสร้างพันธมิตรทางการศึกษาที่หลากหลาย เพื่อมีส่วนสร้างเครือข่ายงาน สถานที่ฝึก และที่ทำงานจริงให้นักศึกษา (สุชุม เฉลยทรัพย์, 2561)

โดยบทสรุปของ “มหาวิทยาลัยไทย” ทำอย่างไร จึงจะอยู่ “รอด” คงเป็นสิ่งที่ผู้บริหารมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งต้องคิดหากลยุทธ์ในการบริหารเพื่อให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งไม่ว่าจะใช้กลยุทธ์ใด แต่บทสรุปสุดท้ายหากวัดที่ความสำเร็จของผู้เรียนเป็นสำคัญ ก็ย่อมเป็นภาพสะท้อนที่อธิบายถึงโอกาสในการ “อยู่รอด” ของ “มหาวิทยาลัยนั้น ๆ” ซึ่งเป็นรูปธรรมและชัดเจนที่สุด

สรุปผลการศึกษา

สถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษา หลาย ๆ แห่งที่กำลังดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ปัญหาที่หนักที่สุด คือ การลดลงของจำนวนนักศึกษาที่มีแนวโน้มจะลดลงมากขึ้นเรื่อย ๆ อันมีสาเหตุมาจากอัตราการเพิ่มประชากรที่ลดลง มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้พยายามปรับตัว เพื่อความอยู่รอด โดยใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ มาแข่งขันกันเพื่อให้ได้นักศึกษามากที่สุด ผู้บริหารสถาบันการศึกษาหลายแห่งมีฐานคิดโดยเอารายได้เป็นตัวตั้ง ละเลยมาตรฐานการศึกษา จนทำให้เกิด วาทีกรรมใหม่ขึ้นมาในแวดวงการศึกษา คือ “จ่ายครบ จบแน่” ความสัมพันธ์ ระหว่างศิษย์กับอาจารย์ได้เปลี่ยนแปลงไป จากผู้ประสิทธิประสาทความรู้ ในฐานะบูรพาจารย์ ที่เปรียบเสมือนบิดา มารดา คนที่สองก็ว่าได้ มาเป็นมีความรู้สึกว่าเป็นผู้ให้บริการ กับผู้รับบริการ ในฐานะผู้บริโภคที่จ่ายค่าเล่าเรียนมา สถาบันการศึกษานอกจากจะต้องรับมือกับปัญหาผู้เรียนลดลง ต้องหันมาแข่งขันกันเองอย่างดุเดือดแล้ว ยังต้องหันมามือกับโลกออนไลน์ที่ตอบโจทย์การศึกษายุคใหม่ได้ดีกว่าอีกด้วย ธรรมชาติของโลกออนไลน์ ที่รวดเร็วทันใจ เข้าถึงง่าย ข้อมูลมหาศาล ไม่จำกัดทั้งเวลาและสถานที่ กำลังเสนอตัวเป็นทางเลือกในการป้อนความรู้ให้ผู้เรียน และเริ่มตอบโจทย์ความต้องการได้มากกว่าผู้สอนหรือกระทั่งสถาบันการศึกษาที่ยังปรับตัวไม่ได้ อย่างไรก็ตามเมื่อถึงจุดๆ หนึ่ง เมื่อมีสถานศึกษาที่เน้นเชิงรุก มีการพัฒนาการเรียนการสอนในระบบออนไลน์ลำดับต้น ๆ ก่อน ในไม่ช้าทุกแห่งก็คงตามติดและหันมานับระบบออนไลน์เท่าทันกันหมด เมื่อถึงเวลานั้นหวังเป็นอย่างยิ่งว่ามหาวิทยาลัยต่าง ๆ คงหันมามันแข่งขันกันในด้านคุณภาพกันอีกครั้ง หากยังสามารถรับมือได้และอยู่รอดถึงวันนั้น ไม่ปิดตัวลงเสียก่อน

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). **กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://bit.ly/3j9xegE> สืบค้นเมื่อ 13 มิถุนายน 2563.
- _____. (2558). **เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://sites.google.com/a/thonburi-u.ac.th/academictru/TQF/criterion2558> สืบค้นเมื่อ 13 มิถุนายน 2563.
- ชาญณรงค์ ชัยพัฒน์. (2560). ลักษณะทางประชากร และความมั่งคั่ง ของครัวเรือนผู้สูงอายุ. **วารสารพัฒนบริหารศาสตร์**. 57(4)
- ธนศน์ นุ่นมัน. (2561). **วิกฤติมหา'ลัย โจทย์ใหญ่ที่ต้องเร่งปรับตัว**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://www.posttoday.com/politic/report/546661> สืบค้นเมื่อ 28 มิถุนายน 2563.
- พิภพ อุดร. (2562). **คนแต่ละ"เจนเนอเรชั่น"แตกต่างกันอย่างไร**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://mellow975.mcot.net/article/642> สืบค้นเมื่อ 14 มิถุนายน 2563.
- ภูริวรรณ วรานุสาสน์. (2560). **ใครคิดว่าครูไม่สำคัญ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://bit.ly/35Y7yvr> สืบค้นเมื่อ 13 มิถุนายน 2563.
- มหา'ลัยปรับตัว 360 องศา มุ่งสตาร์ทอัพตอบโจทย์คนรุ่นใหม่**. (2561). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://www.prachachat.net/education/news-108134> สืบค้นเมื่อ 28 มิถุนายน 2563.
- ศิวัช พงษ์เพียจันทร์. (ม.ป.ป.). **ออกนอกกรอบเพื่อเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ โอกาส หรือ ความเสี่ยง**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.pongpiachan.com> สืบค้นเมื่อ 28 มิถุนายน 2563.
- สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (2562). **พระราชดำรัส**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา จาก <https://news.thaibps.or.th/content/285242> สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2563.
- สุชุม เฉลยทรัพย์. (2561). **มหาวิทยาลัยไทยทำอย่างไรจึงจะอยู่รอด**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา https://www.matichon.co.th/columnists/news_810261 สืบค้นเมื่อ 28 มิถุนายน 2563.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). **ประสิทธิภาพและการบริหารจัดการของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ**. รายงานการวิจัย. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด